תנ״ך · ראשונים · רש״י · כתובים

רש"י על איכה

רש״י

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

רש"י על איכה

רש״י

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רשי-על-איכה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
פסוק א 5
פסוק ב 5
פסוק ג 5
פסוק ד 5
פסוק ה 5
פסוק ו 6
פסוק ז 6
פסוק ח 6
פסוק ט 6
פסוק י 6
פסוק יב 7
פסוק יג 7
פסוק יד 7
פסוק טו 7
פסוק טז 7
פסוק יז 8
פסוק יט 8
פסוק כ 8
פסוק כא 8
פסוק כב 8
פרק ב 9
פסוק א 9
פסוק ב 9
פסוק ג 9
פסוק ד 9
פסוק ה 9
פסוק ו 10
פסוק ז 10
פסוק ח 10
פסוק ט 10
פסוק י 10
פסוק יא 11
פסוק יג 11
פסוק יד 11
פסוק טו 11
פסוק טז 11
פסוק יז 11
פסוק יח 11
פסוק יט 11
פסוק כ 12
פסוק כב 12
פרק ג 12
פסוק א 12
פסוק ג 12
פסוק ד 12
פסוק ה 12
פסוק ז 12
פסוק ח 13
פסוק ט 13
פסוק י 13
פסוק יא 13
פסוק יב 13
פסוק יג 13
פסוק טז 13
פסוק יח 13
פסוק יט 13
פסוק כ 14
פסוק כא 14
פסוק כב 14
פסוק כג 14
פסוק כד 14

פסוק כו 14
פסוק כח 14
פסוק לא 14
פסוק לב 14
פסוק לג 15
פסוק לד 15
פסוק לו 15
פסוק לז 15
פסוק לח 15
פסוק מא 15
פסוק מב 15
פסוק מג 15
פסוק מה 16
פסוק מז 16
פסוק מט 16
פסוק נא 16
פסוק נג 16
פסוק נד 16
פסוק נז 16
פסוק נח 16
פסוק נט 16
פסוק סה 17
פרק ד 17
פסוק א 17
פסוק ב 17
פסוק ג 17
פסוק ה 18
פסוק ו 18
פסוק ז 18
פסוק ח 18
פסוק ט 18
פסוק י 18
פסוק יא 18
פסוק יג 19
פסוק יד 19
פסוק טו 19
פסוק טז 19
פסוק יז 19
פסוק יח 19
פסוק כ 19
פסוק כא 20
פסוק כב 20
פרק ה 20
פסוק ד 20
פסוק ה 20
פסוק ו 20
פסוק ט 20
פסוק י 20
פסוק יג 21
פסוק יז 21
פסוק יט 21
פסוק כ 21
פסוק כב 21

פרק א

פסוק א

אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד. יִרְמְיָה כָּתַב סֵפֶר קִינוֹת, הִיא הַמְּגִלָּה אֲשֶׁר שָׂרַף יְהוֹיָקִים עַל הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל הָאָח, וְהָיוּ בָהּ שָׁלֹשׁ אֶל"ף בֵּיתוֹ"ת: "אֵיכָה יָשְׁבָה", "אֵיכָה יָעִיב", "אֵיכָה יוּעַם". שׁוּב הוֹסִיף עָלָיו "אֲנִי הַגֶּבֶר" שֶׁהוּא שָׁלֹשׁ אֶל"ף בֵּיתוֹ"ת, שֶׁנֶּאֱמַר, "וְעוֹד נוֹסַף עֲלֵיהֶם דְּבָרִים רַבִּים כָּהֵמָּה", שָׁלֹשׁ כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ:

בָדָד. גַּלְמוּד מִיּוֹשְׁבֶיהָ:

רַבָּתִי עָם. יו"ד יְתֵרָה, כְּמוֹ "רַבַּת עָם", שֶׁהָיְתָה עַמָּהּ רַב. יֵשׁ מִדְרָשֵׁי אַגָּדָה הַרְבֵּה, וַאֲנִי בָּאתִי לְפָרֵשׁ לְשׁוֹן הַמִּקְרָא כְּמַשְׁמָעוֹ:

הָיְתָה כְּאַלְמָנָה. וְלֹא אַלְמָנָה מַמָּשׁ, אֶלָּא כְּאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם וְדַעְתּוֹ לַחֲזוֹר אֵצְלָהּ:

פסוק ב

בָּכוֹ תִבְכֶּה. שִׁתֵּי בְכִיּוֹת עַל שְׁתֵּי חֻרְבָּנִין:

בַּלַּיְלָה. שֶׁהַמִּקְדָּשׁ נִשְׂרַף בַּלַּיְלָה, דְּאָמַר מַר "לְעֵת עֶרֶב הִצִּיתוּ בּוֹ אֶת הָאוּר". דָּבָר אַחֵר: "בַּלַּיְלָה", לַיְלָה שֶׁל בְּכִיַּת מְרַגְּלִים בְּתִשְׁעָה בְאָב גְּרָמָה לָהֶם. דָּבָר אַחֵר: "בַּלַּיְלָה", שֶׁכָּל הַבּוֹכָה בַּלַּיְלָה, הַשּׁוֹמֵעַ קוֹלוֹ בּוֹכָה עִמּוֹ:

וְדִמְעָתָהּ עַל לֶחֱיָהּ. מִתּוֹךְ שֶׁהִיא בּוֹכָה תָּמִיד:

כָּל רֵעֶיהָ. אוֹהֲבֶיהָ:

פסוק ג

גָּלְתָה יְהוּדָה. מֵאַרְצָהּ:

מֵעֹנִי. מֵחֲמַת עֹנִי:

וּמֵרֹב עֲבֹדָה. שֶׁהִכְבִּידוּ עָלֶיהָ כַּשּׁוֹדִים:

הִיא יָשְׁבָה בַגּוֹיִם. וּבַמָּקוֹם שֶׁגָּלְתָה וְיָשְׁבָה שָׁם, לֹא מָצְאָה מָנוֹחַ:

בֵּין הַמְּצָרִים. שֶׁיֵּשׁ גֹּבַהּ מִכַּאן וּמִכַּאן וְאֵין מָקוֹם לָנוּס:

הַמְּצָרִים. גְּבוּלִים שֶׁל שָׂדֶה וְכָרֶם. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה, בֵּין שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז לְתִשְׁעָה בְאָב:

פסוק ד

בָּאֵי מוֹעֵד. עוֹלֵי רְגָלִים:

נוּגוֹת. לְשׁוֹן יָגוֹן וְאֵין שׂוֹרֵשׁ בַּתֵּבָה אֶלָּא הַגִּימֶ"ל לְבַדָּהּ:

פסוק ה

שָׁלוּ. יוֹשְׁבִים בְּשַׁלְוָה:

הוֹנָהּ. הִדְאִיבָהּ, וְהוּא לְשׁוֹן יָגוֹן:

פסוק ו

כְּאַיָּלִים לֹא מָצְאוּ מִרְעֶה. כְּאַיָּלִים אֲשֶׁר לֹא מָצְאוּ מִרְעֶה, שֶׁאֵין לָהֶם כֹּחַ לִבְרֹחַ, שֶׁהֶחְלַשׁ כֹּחָם בָּרָעָב:

לִפְנֵי רוֹדֵף. כָּל "רֹדֵף" שֶׁבְּמִקְרָא חָסֵר, וְזֶה מָלֵא, שֶׁנִּרְדְּפוּ רְדִיפָה שְׁלֵמָה עַל כֵּן יָסַד הַפַּיָּט, "מָלֵא רַדַּפְתִּי וְחָסְרָה שְׁנַת גְּאוּלַי". "שְׁנַת גְּאֻלַּי בָּאָה" חָסֵר כְּתִיב:

פסוק ז

זָכְרָה יְרוּשָׁלַם. בְּגָלוּתָהּ:

יְמֵי עָנְיָהּ. יְמֵי חָרְבָּנָהּ שֶׁהֵבִיאָהּ לִידֵי עֹנִי:

וּמְרוּדֶיהָ. הִיא לְשׁוֹן צַעַר, כְּמוֹ "וְיָרַדְתִּי עַל הֶהָרִים", "אָרִיד בְּשִׂיחִי וְאֶהֱמָה":

כֹּל מַחֲמַדֶּיהָ. וְזִכְרָה כָּל טוּב מַחֲמַדֶּיהָ שֶׁמִּימֵי קֶדֶם:

שָׂחֲקוּ עַל מִשְׁבַּתָּהּ. שָׂמְחוּ עַל שְׁבִיתַת מְשׂוֹשָׂהּ, חַגָּהּ, חָדְשָׁהּ וְשַׁבַּתָּהּ וּמִדְרָשׁ אַגָּדָה דּוֹרְשׁוּ בְּלָשׁוֹן אַחֵר, שֶׁהָיוּ שׁוֹבְתִין בַּגּוֹלָה בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים וְשׁוֹמְטִים בִּשְׁבִיעִית, וְהָיוּ הָעַכּוּ"ם מְשַׂחֲקִים עֲלֵיהֶם וְאוֹמְרִים "שׁוֹטִים, בְּאַרְצְכֶם לֹא שְׁמַטְתֶּם, וְעַכְשָׁיו בַּגּוֹלָה תִּשְׁמְטוּ? בְּאַרְצְכֶם לֹא שְׁמַרְתֶּם, וְעַכְשָׁיו בַּגּוֹלָה תִּשְׁמְרוּן?":

פסוק ח

לְנִידָה. לְגוֹלָה, לְשׁוֹן "נָע וָנָד", אישמוב"ר בְּלַעַ"ז:

עָרָתָהּ. קְלוֹנָהּ:

נָאֲנָחָה. לְשׁוֹן נִפְעָלָה, שושפיר"ר בְּלַעַ"ז. "שָׁמְעוּ כִּי נֶאֱנָחָה אָנִי" הוּא שֵׁם דָּבָר, שושפורי"א בְּלַעַ"ז:

פסוק ט

טֻמְאָתָהּ בְּשׁוּלֶיהָ. לְשׁוֹן גְּנַאי הוּא. דַּם נִדּוּתָהּ נִכָּר בְּשׁוּלֵי בְגָדֶיהָ. כְּלוֹמַר, חַטֹּאתֶיהָ גְּלוּיִין. הַרְבֵּה עָשְׂתָה בְּגָלוּי:

לֹא זָכְרָה אַחֲרִיתָהּ. כְּשֶׁהָיוּ חוֹטְאִין, לֹא נָתְנוּ לֵב מַה תִּהְיֶה אַחֲרִיתָן, לְפִיכָךְ, "וַתֵּרֶד פְּלָאִים". יְרִידָתָהּ נִפְלָאת פְּלָאִים הַרְבֵּה, שֶׁהַכֹּל מַפְלִיאִים שֶׁאֵירַע לָהּ מַה שֶּׁלֹּא אֵירַע לְכָל עִיר:

פסוק י

יָדוֹ פָּרַשׂ צָר. עַמּוֹן וּמוֹאָב:

עַל כָּל מַחֲמַדֶּיהָ. סִפְרֵי תּוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם "הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב". הַכֹּל נִפְנוּ לָבוֹז כֶּסֶף וְזָהָב, וְהֵם נִפְנִים עַל סִפְרֵי תּוֹרוֹת כְּדֵי לְשָׂרְפָם, לְפִי שֶׁכָּתוּב בָּהֶם "לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וְגוֹ'": אֲשֶׁר צִוִּיתָה

לֹא יָבֹאוּ בַקָּהָל לָךְ. אֵלּוּ עַמּוֹן וּמוֹאָב:

פסוק יב

לוֹא אֲלֵיכֶם. לֹא תְהֵא כַּצָּרָה הַזֹּאת עוֹד לְכָל עוֹבְרֵי עַל דָּת. אָמְרוּ חֲכָמִים, מִכַּאן לְקוּבְלָנָא מִן הַתּוֹרָה. רְאוּ מָה עָשָׂה לִי. "הַבִּיטוּ וּרְאוּ וְגוֹ'":

אֲשֶׁר עוֹלַל לִי. אֲשֶׁר נַעֲשָׂה לִי:

אֲשֶׁר הוֹגָה ה'. אוֹתִי בְּיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ. גַּם זֶה לְשׁוֹן יָגוֹן:

פסוק יג

וַיִּרְדֶּנָּה. וַיֵּרֶד אוֹתָהּ, וַיִּשְׁבֵּר אוֹתָהּ עַל יְדֵי רִדּוּי וְיִסּוּרִין, לָכֵן הַנּוּ"ן דְּגוּשָׁה, לְפָתְרוֹ בְּלָשׁוֹן יְחִידִית, כְּמוֹ יַעֲשֶׂנָּה, יְכַרְסְמֶנָּה, יִרְעֶנָּה, שֶׁהָעֶצֶם לְשׁוֹן נְקֵבָה, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר "הָעֲצָמוֹת הַיְבֵשׁוֹת". שִׁבֵּר כָּל אַחַת וְאַחַת. דָּבָר אַחֵר: "וַיִּרְדֶּנָּה" כְּמוֹ "וַיִּרְדְּהוּ אֶל כַּפָּיו". הֵרִיק אֶת הַמּוֹחַ, גּוֹרֵר וְרוֹדֶה הַמּוֹחַ מִתּוֹכוֹ:

פסוק יד

נִשְׂקַד עֹל פְּשָׁעַי בְּיָדוֹ. אֵין לְתֵבָה זוּ דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא וּבְלָשׁוֹן אֲרַמִּי שֶׁל פְּסִיקְתָּא קוֹרִין לְדַרְבָּן מַסְקָרָא, מַלְמַד הַבָּקָר. וְאוֹמֵר אֲנִי, "נִשְׂקַד" פֵּיינטרינ"ט בְּלַעַ"ז. נְקֻדִּים, מְנֻמָּרִים וּמְסֻמָּנִים הָיוּ פְּשָׁעַי בְּיָדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזָכְרוֹן. לֹא נִשְׁכַּח מִנְיָנָם וְתַשְׁלוּמֵיהֶם:

יִשְׁתָּרְגוּ. נַעֲשׂוּ קְלִיעוֹת קְלִיעוֹת וְעָלוּ עַל צַוָּארִי, לְשׁוֹן מִשְׁנָה, אֵין מְסָרְגִין אֶת הַמִּטּוֹת:

פסוק טו

סֶלָה. רָמַס וְרִפֵּס, לְשׁוֹן "סֹלּוּ סֹלּוּ הַמְסִלָּה":

קָרָא עָלַי מוֹעֵד. יְעִידַת גְּיָסוֹת לְבֹא עָלַי. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ מַה שֶּׁדָּרְשׁוּ. תַּמּוּז דְּהַהִיא שַׁתָּא מְלוּיֵי מַלְיוּהָ, שֶׁל שָׁנָה שְׁנִיָּה לְצַאתָם מִמִּצְרַיִם. לְכַךְ, אֵירַע חֻרְבָּנָן שֶׁל מְרַגְּלִים לֵיל תִּשְׁעָה בְּאָב, שֶׁעָלְיָה הֻקְבְּעָה בְּכִיָּתָן לְדוֹרוֹת:

גַּת דָּרַךְ. לְשׁוֹן הֶרֶגֶה, כְּמוֹ "פּוּרָה דָּרַכְתִּי לְבַדִּי". כְּדוֹרֵךְ עֲנָבִים לְהוֹצִיא יַיִן, כַּךְ רָמַס הַנְּשִׁים לְהוֹצִיא דָּמָם:

פסוק טז

עֵינִי עֵינִי. כְּלוֹמַר, תָּמִיד עֵינִי יוֹרְדָה מַיִם. כֵּפֶל הַלָּשׁוֹן מְלַמֵּד שֶׁאֵין הַפּוּגוֹת:

פסוק יז

פֵּרְשָׂה צִיּוֹן בְּיָדֶיהָ. כְּמוֹ "וּפֵרַשׂ יָדָיו בְּקִרְבּוֹ", כְּאָדָם הַמּוֹלִיךְ יָדָיו, מוֹלִיכִם וּמְבִיאָם וּמְצַטְעֵר בָּהֶם. דָּבָר אַחֵר: "פֵּרְשָׂה צִיּוֹן" לְשׁוֹן שִׁבְירָה, כְּמוֹ "פּוֹרֵשׂ אֵין לָהֶם", "וְלֹא יִפְרְסוּ לָהֶם עַל אֵבֶל, לְנַחֲמוֹ עַל מֵת": כַּף חִבְּרוֹ מְנַחֵם. וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה, "פְּרוּסָה קַיֶּמֶת". וּמַשְׁמָעוֹ, כְּאָדָם הַמְצַטְעֵר שֶׁחוֹבֵק אֶת יָדָיו וּמְשַׁבְּרָם. תּוֹסֶפֶת מָצָאתִי: צִוָּה ה' לְיַעֲקֹב **סְבִיבָיו צָרָיו**. צִוָּה עַל יַעֲקֹב שֶׁיִּהְיוּ צָרָיו סְבִיבָיו. אַף כְּשֶׁגָּלוּ לְבָבֶל וּלְאַשּׁוּר, הֻגְלָה סַנְחֵרִיב אֶת אוֹיְבֵיהֶם, עַמּוֹן וּמוֹאָב, וְהוֹשִׁיבָם אֲצֶלֵיהֶם, וְהֵם מְקַנְּתְרִים אוֹתָם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין: הוּמַנְיָא אִיכָּא בְּבָבֶל, כֻּלָּהּ דְּעַמּוֹנָאֵי:

לְנִדָּה. לְרַחוֹק, לָבוֹז:

פסוק יט

קָרָאתִי לְמְאַהֲבַי. לְאוֹתָם שֶׁמַּרְאִים עַצְמָם כְּאוֹהֲבִים:

הֵמָּה רִמּוּנִי. כְּגוֹן בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל שֶׁהָיוּ יוֹצְאִים לִקְרַאת הַגּוֹלִים כְּשֶׁהָיוּ הַשַּׁבָּאִים מוֹלִיכִים אוֹתָם דֶּרֶךְ עֲלֵיהֶם וּמַרְאִים אֶת עַצְמָם כְּאִלּוּ מְרַחֲמִים עֲלֵיהֶם, וְהָיוּ מוֹצִיאִים לָהֶם מֵינֵי מְלוּחִים וְנוֹדוֹת נְפוּחִים כִּסְבוּרִים שֶׁהוּא יַיִן, וְאוֹכְלִים וּצְמֵאִים וְרוֹצִים לִשְׁתּוֹת, וּכְשֶׁמַּתִּיר הַנּוֹד בְּשִׁנָּיו, הָיְתָה הָרוּחַ נִכְנֶסֶת בְּמֵעָיו וְהוּא מֵת. וְהוּא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב "בַּיַּעַר בַּעְרַב תָּלִינוּ וְגוֹ'", "לִקְרַאת צָמֵא הֵתָיוּ מָיִם יִשְׁבֵי אֶרֶץ תֵּימָא בְּלַחְמוֹ קִדְּמוּ נוֹדֵד":

וְיַשִּׁיבוּ אֶת נַפְשָׁם. כְּדֵי שֶׁיְּשִׁיבוּ אֶת נַפְשָׁם:

פסוק כ

חֲמַרְמְרוּ. כָּוְצוּ, וְיֵשׁ כָּזֶה בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה: נָפְלָה לְאוּר, וְנֶחְמְרוּ בְנֵי מֵעֶיהָ:

בַּבַּיִת כַּמָּוֶת. בְּתוֹךְ הַבַּיִת הָיְתָה אֵימַת שֵׁדִים וּמַזִּיקִים וּמַלְאֲכֵי מָוֶת, וּמִחוּץ חֶרֶב הָאוֹיֵב מְשַׁכֶּלֶת:

פסוק כא

כִּי אַתָּה עָשִׂיתָ. אַתָּה גָּרַמְתָּ לִי שֶׁהֵם שׂוֹנְאִים אוֹתִי, שֶׁהִבְדַּלְתַּנִי מִמַּאֲכָלָם וּמִמִּשְׁתֵּיהֶם וּמֵהִתְחַתֵּן בָּם. אִם נִתְחַתַּנְתִּי בָהֶם, הָיוּ מְרַחֲמִים עָלַי וְעַל בְּנֵי בְנוֹתֵיהֶם:

הֵבֵאתָ יוֹם קָרָאתָ. הַלְוַאי וְהֵבֵאתָ עֲלֵיהֶם יוֹם הַמּוֹעֵד שֶׁקָּרָאתָ עָלַי:

וְיִהְיוּ כָמֹנִי. בְּרָעָה:

פסוק כב

תָּבֹא כָל רָעָתָם לְפָנֶיךָ. יִזָּכְרוּ וְיִפָּקְדוּ עֲוֹנוֹתָם לְפָנֶיךָ:

וְעוֹלֵל לָמוֹ. וּפְעוֹל לָמוֹ, כְּמוֹ "גַּם בְּמַעֲלָלָיו יִתְנַכָּר", "וְכִפְרֵי מַעֲלָלָיו":

פרק ב

פסוק א

אֵיכָה יָעִיב. יַאֲפִיל, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר "וְהַשָּׁמַיִם הִתְקַדְּרוּ עָבִים":

מִשָּׁמַיִם אֶרֶץ. לְאַחַר שֶׁהִגְבִּיהָם עַד לַשָּׁמַיִם, הִשְׁלִיכָם לָאָרֶץ בְּבַת אַחַת וְלֹא מְעַט מְעַט; מֵאִיגֶּרֶא רָמָא לְבֵירָא עֲמִיקְתָּא:

הַדֹּם רַגְלָיו. שְׁרַפְרַף מַרְגְּלוֹתָיו, וְזֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ:

פסוק ב

נָאוֹת יַעֲקֹב. בָּתֵּי יַעֲקֹב, לְשׁוֹן נָוֶה:

הִגִּיעַ לָאָרֶץ. הִשְׁפִּילָם לָאָרֶץ:

חִלֵּל מַמְלָכָה וְשָׂרֶיהָ. אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ קְרוּיִם "מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים":

וְשָׂרֶיהָ. מִדְרַשׁ אַגָּדָה יֵשׁ: אֵלּוּ שָׂרִים שֶׁל מַעְלָה שֶׁהֶחֱלִיפָם. הַמְמֻנֶּה עַל הָאוּר מִנָּה עַל הַמַּיִם, וְהֶחֱלִיף כָּל הַמְמֻנִּים, לְפִי שֶׁהָיוּ בִּרְשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל בַּעֲלֵי שֵׁם הַמְפֹרָשׁ וּבוֹטְחִים הֵם שֶׁיַּשְׁבִּיעוּ אֶת שָׂרֵי מַעְלָה לְהַצִּילָם מֵאֵשׁ וּמַיִם וּמֵחֶרֶב, וְעַכְשָׁיו, כְּשֶׁהָיָה מַשְׁבִּיעַ אֶת שַׂר הָאֵשׁ בִּשְׁמוֹ, וְהוּא מֵשִׁיב: "אֵין מֶמְשָׁלָה זוּ בְיָדִי". וְכֵן כֻּלָּם:

פסוק ג

הֵשִׁיב אָחוֹר יְמִינוֹ. הֵשִׁיב עַצְמוֹ כְּמֵשִׁיב אָחוֹר יְמִינוֹ מִלְּהִלָּחֵם בְּעַד בָּנָיו:

פסוק ד

דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ. לְפִי שֶׁכֵּךְ דֶּרֶךְ דּוֹרְכֵי קֶשֶׁת שֶׁהֵם חֲזָקִים, לָשׂוּם רַגְלוֹ עֲלֵיהֶם כְּשֶׁהוּא כוֹפְפָם, לְכָךְ נִכְתַּב בִּלְשׁוֹן דְּרִיכָה:

שָׂפַךְ כָּאֵשׁ חֲמָתוֹ. כֵּךְ חִבּוּר הַמִּלּוֹת, שְׁפַךְ חֲמָתוֹ שֶׁהִיא כָּאֵשׁ. כִּי לֹא מָצִינוּ שְׁפִיכָה שֶׁל אֵשׁ אֶלָּא אֵצֶל חֵמָה, כְּדִכְתִיב "שְׁפֹךְ חֲמָתְךָ אֶל הַגּוֹיִם":

פסוק ה

וַיֶּרֶב בְּבַת יְהוּדָה. הִרְבָּה בִּכְנֶסֶת יְהוּדָה:

תַּאֲנִיָּה וַאֲנִיָּה. צַעַר וִילָלָה:

וַיֶּרֶב. נָקוּד יו"ד פַּתָּ"ח קָטָן שֶׁהוּא לְשׁוֹן הִרְבָּה אֶת אֲחֵרִים. "וַיֶּרֶב הָעָם וַיַּעַצְמוּ מְאֹד" נָקוּד חִיר"ק שֶׁהוּא לְשׁוֹן רָבָה הוּא אֶת עַצְמוֹ. וְכֵן כָּל תֵּיבָה שֶׁפְּעַל שְׁלֹשָׁה בְּהֵ"א, כְּגוֹן, פָּנָה, זָנָה, בָּכָה, כֵּן דַּרְכָּהּ לְשַׁמֵּשׁ כְּשֶׁהוּא מְחַסֵּר מִמֶּנָּה הֵ"א, כְּשֶׁהוּא מְדַבֵּר עַל עַצְמוֹ נָקוּד חִיר"ק, כְּגוֹן, "וַיִּפֶן פַּרְעֹה". וּכְשֶׁהוּא מְדַבֵּר עַל אֲחֵרִים, נָקוּד פַּתָּ"ח קָטָן, כְּגוֹן, "וַיֶּפֶן זָנָב אֶל זָנָב", "וַיֶּגֶל יְהוּדָה מֵעַל אַדְמָתוֹ", "וַיֶּגֶל מֶלֶךְ בָּבֶל אֶת יִשְׂרָאֵל אַשּׁוּרָה":

פסוק ו

וַיַּחְמֹס. לְשׁוֹן כְּרִיתָה, וְכֵן: "יַחְמֹס כַּגָּפֶן", נָחְמְסוּ עֲקֵבָיִךְ:

כַּגַּן. כְּמוֹ שֶׁגּוֹזְזִין יְרָקוֹת הַגִּנָּה:

שָׂכּוֹ. מְעוֹנָתוֹ. "שְׂכוֹ" כְּתִיב, שֶׁשָּׂכַךְ חֲמָתוֹ עַל בָּנָיו בְּחָרְבַּן בֵּיתוֹ. כַּךְ נִדְרָשׁ בְּמִדְרַשׁ קִינוֹת:

שִׁחֵת מוֹעֲדוֹ. בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, שֶׁשָּׁם הָיָה נוֹעֵד לְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר "וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם":

מָלֶךְ וְכֹהֵן. צִדְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וּשְׂרָיָהוּ כֹּהֵן גָּדוֹל:

פסוק ז

נֵאַר. בְּטֵל. וְכֵן "נֵאַרְתָּה בְּרִית עַבְדֶּךָ":

כְּיוֹם מוֹעֵד. שֶׁהָיוּ שְׂמֵחִים וּמְשׁוֹרְרִים בְּתוֹכוֹ בְּקוֹל רָם, כֵּן נָתְנוּ הָאוֹיְבִים בְּחָרְבָּנוֹ קוֹל שִׂמְחָה:

פסוק ח

חָשַׁב ה' לְהַשְׁחִית. זֶה יָמִים רַבִּים שֶׁעָלְתָה עַל דַּעְתּוֹ כָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי עַל אַפִּי וְעַל חֲמָתִי הָיְתָה לִּי הָעִיר הַזֹּאת לְהָסִירָהּ מֵעַל פָּנָי":

נָטָה קָו. שֶׁל מִשְׁפָּט לִפְרַע עַל עֲוֹנֵינוּ:

מִבַּלַּע. מֵהַשְׁחִית:

חֵל וְחוֹמָה. שׁוּרָא וּבַר שׁוּרָא, חוֹמָה נְמוּכָה שֶׁכְּנֶגֶד חוֹמָה גְּבוֹהָה:

פסוק ט

טָבְעוּ בָאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ. מִדְרַשׁ אַגָּדָה: לְפִי שֶׁחָלְקוּ כָּבוֹד לָאָרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר "שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם". לְפִיכָךְ לֹא שָׁלְטָה בָהֶם בִּרְיָה וְטָבְעוּ בָאָרֶץ. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ, מַעֲשֵׂי יְדֵי דָוִד הָיוּ, לְפִיכָךְ לֹא שָׁלְטוּ בָהֶם אוֹיְבִים:

אֵין תּוֹרָה. אֵין בָּהֶם מוֹרֵה הוֹרָאָה:

פסוק י

יֵשְׁבוּ לָאָרֶץ וְגוּ'. כְּמַשְׁמָעוֹ, וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: נְבוּכַדְנֶצַּר הוֹשִׁיבָם לָאָרֶץ. כְּשֶׁמָּרַד בּוֹ צִדְקִיָּהוּ וְעָבַר עַל שְׁבוּעָתוֹ, בָּא וְיָשַׁב לוֹ בְּדִפְנָה שֶׁל אַנְטוֹכְיָא וְשָׁלַח בִּשְׁבִיל סַנְהֶדְרִין, וּבָאוּ לִקְרָאתוֹ, וְרָאָה אוֹתָם אֲנָשִׁים שֶׁל צוּרָה, וְהוֹשִׁיב אוֹתָם בְּקַתֶּדְרָאוֹת שֶׁל זָהָב. אָמַר לָהֶם: "סַדְּרוּ לִי תּוֹרַתְכֶם פָּרָשָׁה וּפָרָשָׁה וְתַרְגְּמוּהָ לִי". כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעוּ לְפָרָשַׁת נְדָרִים, אָמַר לָהֶם, "אִם הוּא רוֹצֶה לַחֲזוֹר, יָכוֹל הוּא לַחֲזוֹר?" אָמְרוּ לוֹ, "יֵלֵךְ אֵצֶל חָכָם וְיַתִּיר לוֹ". אָמַר לָהֶם, "אִם כֵּן, אַתֶּם הִתַּרְתֶּם לְצִדְקִיָּהוּ אֶת שְׁבוּעָתוֹ". צָוָה וּשְׁמָטוּם וְהוֹשִׁיבָם לָאָרֶץ, וְקָשְׁרוּ שַׂעֲרוֹת רֹאשָׁם בְּזָנְבוֹת הַסּוּסִים וּגְרָרוּם:

פסוק יא

חָמַרְמְרוּ. רגיזלי"ר בְּלַעַ"ז דֶּרֶךְ בְּנֵי מֵעַיִם, כְּשֶׁמַּשְׁלִיכִים אָדָם לָאוּר, הֵם כּוֹוְצִים וּמִתְחַמַּרְמְרִים:

בֶּעָטַךְ. פשמי"ר:

פסוק יג

מָה אָעִידֵךְ מָה אֲדַמֶּה לָּךְ. לוֹמַר לָךְ: "מַה תִּתְמַהִי עַל שִׁבְרֵךְ? הֲלֹא אַף לְאֻמָּה פְּלוֹנִית אֵרַע כְּמוֹתֵךְ"?

מָה אַשְׁוֶה לָּךְ וַאֲנַחֲמֵךְ. כְּשֶׁבָּאָה צָרָה עַל אָדָם, אוֹמְרִים לוֹ: "אַף לִפְלוֹנִי עָלְתָה כָךְ". תַּנְחוּמִים הֵם לוֹ:

פסוק יד

שָׁוְא וְתָפֶל. דְּבָרִים שְׁאֵין בָּהֶם טַעַם. וּבְלָשׁוֹן לַעַ"ז אפלשטרימנ"ט:

וְלֹא גָלוּ עַל עֲוֹנֵךְ. לְהוֹכִיחַ דַּרְכֵּךְ עַל פָּנֶיהָ:

לְהָשִׁיב שְׁבוּתֵךְ. לְיַשֵּׁר מְשׁוּבוֹתַיִךְ, לְשׁוֹן "שׁוֹבָבָה", "שׁוֹבָבִים", "וַיֵּלֶךְ שׁוֹבָב".

וּמַדִּיחוֹת. הִדִּיחוּךְ מֵעָלַי:

פסוק טו

שָׂרְקוּ. נוֹפֵחַ בְּפִיו, שיבלי"ר בְּלַעַ"ז, וְדֶרֶךְ אָדָם לַעֲשׂוֹת כֵּן הָרוֹאֶה דָּבָר חָשׁוּב שֶׁחָרַב וְכָלָה:

כְּלִילַת יֹפִי. כָּל הַיּוֹפִי הָיָה שֶׁלָּהּ:

פסוק טז

פָּצוּ עָלַיִךְ פִּיהֶם. מִפְּנֵי מָה הִקְדִּים פֵּ"א לְעַי"ן? מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים בְּפִיהֶם מַה שֶּׁלֹּא רָאוּ בְּעֵינֵיהֶם:

פסוק יז

בִּצַּע אִמְרָתוֹ. כִּלָּה גְּזֵרָתוֹ, כְּמוֹ "יַתֵּר יָדוֹ וִיבַצְּעֵנִי":

אֲשֶׁר צִוָּה מִימֵי קֶדֶם. מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה "וְיָסַפְתִּי לְיַסְּרָה אֶתְכֶם שֶׁבַע":

פסוק יח

פּוּגַת. הַעֲבָרָה, טרישאלמינ"ט, כְּמוֹ "וַיָּפֶג לִבּוֹ".

בַּת עֵינֵךְ. שְׁחוֹר שֶׁל עַיִן שֶׁקּוֹרִין פרונילי"ט:

פסוק יט

אַשְׁמֻרוֹת. שְׁנֵי חֶלְקֵי הַלַּיְלָה, שֶׁהַלַּיְלָה נֶחֱלָקֶת לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת:

הָעֲטוּפִים. אשפומי"ן בְּלַעַ"ז:

פסוק כ

עֹלְלֵי טְפָּחִים. יְלָדִים רַכִּים שֶׁעוֹדָן גְּדֵלִים בְּטִפּוּחֵי אִמּוֹתָם. וְרִבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ עַל דּוֹאֵג בֶּן יוֹסֵף שֶׁהָיְתָה אִמּוֹ מוֹדַדְתּוֹ בְּטִפָּחִים בְּכָל יוֹם וְיוֹם לָתֵת זָהָב לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ לְפִי מַה שֶׁהָיָה גָּדֵל, וּלְבַסּוֹף אֲכָלַתּוּ:

אִם יֵהָרֵג בְּמִקְדַּשׁ ה' כֹּהֵן וְנָבִיא. רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְשִׁיבָתָם "וְכִי נָאֶה לָכֶם שֶׁהֲרַגְתֶּם אֶת זְכַרְיָה בֶּן יְהוֹיָדָע", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּדִבְרֵי הַיָּמִים, שֶׁהוֹכִיחָם כְּשֶׁבָּאוּ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְיוֹאָשׁ וַעֲשָׂאוּהוּ עֲבוֹדַת אֱלִילִים "וְרוּחַ לָבְשָׁה אֶת זְכַרְיָה בֶן יְהוֹיָדָע". וְהָיָה כֹּהֵן וְנָבִיא, וְהָרַגּוּהוּ בָּעֲזָרָה:

פסוק כב

תִּקְרָא כְיוֹם מוֹעֵד. כְּמוֹ "קָרָאתָ". וּלְשׁוֹן הֹוֶה הוּא:

מְגוּרַי. שְׁכֵנַי הָרָעִים לְהֵאָסֵף עָלַי לְהַשְׁחִית:

אֲשֶׁר טִפַּחְתִּי וְרִבִּיתִי אוֹיְבִי כִלָּם. הַיְלָדִים אֲשֶׁר טִפַּחְתִּי וְגִדַּלְתִּי אוֹתָם בָּא הָאוֹיֵב וְכִלָּה אוֹתָם:

פרק ג

פסוק א

אֲנִי הַגֶּבֶר רָאָה עָנִי. הָיָה מִתְאוֹנֵן יִרְמְיָה לוֹמַר: "אֲנִי הַגֶּבֶר רָאָה עָנִי", אֲשֶׁר רָאָה עֹנִי מִכָּל הַנִּבְיאִים שֶׁנִּתְנַבְּאוּ עַל חֻרְבַּן הַבַּיִת, שֶׁבִּימֵיהֶם לֹא נֶחֱרַב הַבַּיִת, כִּי אִם בְּיָמָי:

בְּשֵׁבֶט עֶבְרָתוֹ. שֶׁל רוֹזֶה וּמַכֶּה, הוּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

פסוק ג

אַךְ בִּי יָשַׁב. אֲנִי לְבַדִּי לוֹקֶה תָּמִיד, כִּי כָל תְּשׁוּבוֹת מַכּוֹתָיו עָלָי:

פסוק ד

בִּלָּה בְשָׂרִי. כְּמוֹ "לְבוּל עֵץ". דָּבָר אַחֵר: "בִּלָּה בְשָׂרִי וְעוֹרִי". כְּמוֹ "וְהָאָרֶץ כַּבֶּגֶד תִּבְלֶה". כְּלוֹמַר, שְׁכְבוּ לָאָרֶץ חוּצוֹת נַעַר וְזָקֵן, וְלֹא הָיָה לָהֶם כַּר וְכֶסֶת וּבִלָּה בְשָׂרָם כְּשֶׁהֵם גּוֹלִים:

פסוק ה

וַיַּקַּף. הִקִּיפַנִי:

רֹאשׁ וּתְלָאָה. כְּמוֹ "רֹאשׁ וְלַעֲנָה". וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: רֹאשׁ זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר בְּגָלוּת יְהוֹיָכִין. וּתְלָאָה, נְבוּזַרְאֲדָן שֶׁגָּמַר הַמַּכָּה בִּימֵי צִדְקִיָּהוּ וְהֶלְאַנִי:

פסוק ז

גָּדַר בַּעֲדִי. עָשָׂה חוֹמָה לְנֶגְדִּי לִהְיוֹת כָּלוּא:

וְלֹא אֵצֵא. הוֹשִׁיב סְבִיבוֹתַי מַחֲנוֹת וּגְיָסוֹת שֶׁל אוֹרְבִים:

הִכְבִּיד נְחָשְׁתִּי. עָשָׂה לְרַגְלַי נְחֻשְׁתַּיִם כְּבֵדִים שֶׁלֹּא אוּכַל לֵילֵךְ, פיריי"ש בְּלַעַ"ז:

פסוק ח

שָׂתַם תְּפִלָּתִי. סָתַם חַלּוֹנוֹת הָרָקִיעַ בְּפָנֶיהָ:

פסוק ט

נְתִיבוֹתַי עִוָּה. אִם בָּאתִי לָצֵאת, אֵינִי יוֹצֵאָה בַּדְּרָכִים הַסְּלוּלִים, בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה, מִפְּנֵי הָאוֹיְבִים, וְאֵצֵא דֶּרֶךְ עֲקַלְקַלּוֹן:

פסוק י

דֹּב אֹרֵב הוּא לִי. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נֶהְפַּךְ לִי לְדֹב אוֹרֵב:

פסוק יא

דְּרָכַי סוֹרֵר. לְשׁוֹן סִירִים, קוֹצִים. סוֹרֵר, קוֹוֵץ אוֹתָם, מְפַזֵּר קוֹצִים בְּדַרְכִי:
וַיְפַשְּׁחֵנִי. לְשׁוֹן פִּסּוּק הָרַגְלַיִם שֶׁהָעוֹבֵר עַל הַדְּרָכִים שֶׁאֵין מֻפְנִים צָרִיךְ לְהַרְחִיב צְעָדָיו.
וְיֵשׁ דֻּגְמָא בִּלְשׁוֹן גְּמָרָא, "הַאי מַאן דְּפָשַׁח דִּיקְלָא:

פסוק יב

וַיַּצִּיבֵנִי כַּמַּטָּרָא. הֶעֱמִידַנִי כְּנֶגֶד חִצָּיו לִירוֹת בִּי כְּמַטָּרָא, אשנייל"א בְּלַעַ"ז:

פסוק יג

בְּנֵי אַשְׁפָּתוֹ. חִצִּים שְׁנוֹתְנִין בְּתוֹךְ אַשְׁפָּה שֶׁקּוֹרִין קויכר"א:

פסוק טז

וַיַּגְרֵס. וַיְשַׁבֵּר, וְדֻגְמָתוֹ "גָּרְסָה נַפְשִׁי". וְכֵן, "גֶּרֶשׂ כַּרְמֶל":
בֶּחָצָץ. אֲבָנִים דַּקִּים שֶׁבְּתוֹךְ הֶעָפָר, שֶׁהָיוּ הַגּוֹלִים לָשִׁין עִסָּתָן בְּתוֹךְ הַגּוּמּוֹת שֶׁחוֹפְרִים בַּקַּרְקַע, וְהֶחָצָץ נִכְנָס לְתוֹכָהּ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיחֶזְקֵאל "עֲשֵׂה לְךָ כְּלֵי גוֹלָה" לִשְׁתּוֹת בּוֹ וְלָלוּשׁ בְּתוֹכוֹ חֲרֵרָה קְטַנָּה, כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּ הֵם וְיַעֲשׂוּ כֵּן, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיָה יְחֶזְקֵאל לָכֶם לְמוֹפֵת". וְהֵם הָיוּ מְשַׂחֲקִים עָלָיו וְלֹא עָשׂוּ כֵּן. לְסוֹף נִשְׁתַּבְּרוּ שִׁנֵּיהֶם:
הִכְפִּישַׁנִי. כָּפָה אוֹתִי בָּאֵפֶר כִּכְלֵי הַכְּפוּי עַל פִּיו, ארנטי"ר בְּלַעַ"ז, וְיֵשׁ דּוֹמֶה בַּמִּשְׁנָה, "פִּישׁוֹן הַגָּמָל בַּמִּדָּה הַכְּפוּשָׁה מָדַד":

פסוק יח

וָאֹמַר אָבַד נִצְחִי. אָמַרְתִּי בְּלִבִּי בְּרֹב צָרוֹתַי, "אָבַד עוֹלָמִי וְסִבְרִי":

פסוק יט

וּמְרוּדִי. אקימפלויי"ט בְּלַעַ"ז:

פסוק כ

זָכוֹר תִּזְכּוֹר. נַפְשִׁי אֶת עָנְיִי וּמְרוּדִי וְתָשׁוֹחַ עָלַי. כַּךְ הוּא פְּשׁוּטוֹ לְפִי עִנְיַן שִׁיטַת הַמִּקְרָא. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: "זָכוֹר תִּזְכּוֹר", יָדַעְתִּי שֶׁסּוֹפְךָ לִזְכּוֹר אֶת הֶעָשׁוּי לִי, אֲבָל תָּשׁוֹחַ עָלַי נַפְשִׁי לְהַמְתִּין עַד זְמַן הַזְּכִירָה, וּמִכָּאן יְסֵד הַפַּיְט, "בְּזֹאת יָדַעְתִּי כִּי יֵשׁ לְךָ לִזְכּוֹר, אֲבָל תָּשׁוֹחַ עָלַי נַפְשִׁי עַד שֶׁתִּזְכּוֹר":

פסוק כא

זֹאת אָשִׁיב אֶל לִבִּי. אַחַר שֶׁאָמַר לִי לִבִּי, "אָבְדָה תוֹחַלְתִּי מֵה"', אָשִׁיב זֹאת אֶל לִבִּי וְאוֹחִיל עוֹד. וּמָה הוּא זֹאת שֶׁאָשִׁיב אֶל לִבִּי?

פסוק כב

חַסְדֵי ה' כִּי לֹא תָמְנוּ. וְכָל הָעִנְיָן עַד "מַה יִתְאוֹנֵן וְגוֹ'":

כִּי לֹא תָמְנוּ. כְּמוֹ כִּי לֹא תַמּוּ. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים "כִּי לֹא תָמְנוּ" כְּמוֹ "הַאִם תַּמְנוּ לְגְוֹעַ". חַסְדֵי ה' הֵם אֲשֶׁר לֹא תָמְנוּ וְלֹא כָלִינוּ בַּעֲוֹנֵינוּ:

פסוק כג

חֲדָשִׁים לַבְּקָרִים. מִתְחַדְּשִׁים הֵם חֲסָדֶיךָ מִיּוֹם אֶל יוֹם:

רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ. גְּדוֹלָה הִיא הַבְטָחָתְךָ, וְדָבָר גָּדוֹל הוּא לְהַאֲמִין בְּךָ שֶׁתְּקַיֵּם וְתִשְׁמֹר מַה שֶּׁהִבְטַחְתָּ לָנוּ:

פסוק כד

חֶלְקִי ה' אָמְרָה נַפְשִׁי. ה' מְנָת חֶלְקִי, וְדִין הוּא שֶׁאוֹחִיל לוֹ:

פסוק כו

טוֹב וְיָחִיל וְדוּמָם. וְי"ו שֶׁל "וְיָחִיל" יְתֵרָה, כְּמוֹ וְי"ו שֶׁל "וְאַיֵּה וַעֲנָה". טוֹב שֶׁיָּחִיל אָדָם וְיִדֹּם וִיצַפֶּה לִתְשׁוּעַת ה':

פסוק כח

יֵשֵׁב בָּדָד. מִי שֶׁאֵרַע לוֹ אֵבֶל וְצָרָה, יֵשֵׁב גַּלְמוּד וִיצַפֶּה לְטוֹבָה:

וְיִדֹּם. לְשׁוֹן הַמְתָּנָה, כְּמוֹ "אִם כֹּה יֹאמְרוּ אֵלֵינוּ דֹּמּוּ" דִּיהוֹנָתָן.

כִּי נָטַל עָלָיו. כִּי בַעַל הַגְּזֵרוֹת נָשָׂא עָלָיו הַגְּזֵרָה זוּ:

פסוק לא

כִּי לֹא יִזְנַח לְעוֹלָם אֲדֹנָי. לָכֵן טוֹב לִדֹּם:

פסוק לב

כִּי אִם הוֹגָה. אִם הָאָדָם מֵבִיא עָלָיו יָגוֹן בִּשְׁבִיל עֲוֹנוֹ, וְאַחַר כַּךְ, וְרִחַם כְּרֹב חֲסָדָיו.

הוֹגָה וַיְגֶה. לְשׁוֹן תּוּגָה הֵם:

פסוק לג

כִּי לֹא עִנָּה מִלִּבּוֹ. וַיְּגֶה בְּנֵי אִישׁ. מִלִּבּוֹ וּמֵרְצוֹנוֹ, כִּי הֶעְוֹן גּוֹרֵם:

פסוק לד

לְדַכֵּא תַּחַת רַגְלָיו. מוֹסֵב עַל "כִּי לֹא עִנָּה מִלִּבּוֹ" לְהָיוֹת מְדַכֵּא תַּחַת רַגְלָיו וְגוֹ'. וְלֹא לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט גֶּבֶר וְגוֹ'. וְלֹא לְעַוֵּת אָדָם בְּרִיבוֹ, כָּל אֵלֶּה ה' לֹא רָאָה. לֹא נִרְאָה לוֹ, וְלֹא עָלְתָה לְפָנָיו בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן:

פסוק לו

לֹא רָאָה. לֹא הֻכְשַׁר בְּעֵינָיו שֶׁיִּעְוְתוּ בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה אָדָם בְּרִיבוֹ, כְּמוֹ "מָה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ וְגוֹ'":

פסוק לז

מִי זֶה אָמַר וַתֶּהִי, וְגוֹ':

פסוק לח

מִפִּי עֶלְיוֹן וְגוֹ'. וְאִם בָּאתִי לוֹמַר: "לֹא מִיָּדוֹ בָּאָה אֵלַי הָרָעָה הַזֹּאת, מִקְרֶה הִיא שֶׁהָיְתָה לִי", אֵין זֹאת, כִּי אִם בֵּין רָעוֹת וּבֵין טוֹבוֹת, מִי זֹאת אָמַר וַתֶּהִי, אִם ה' לֹא צִוָּה, וּמִפִּיו לֹא תֵצֵא הֲן רָעָה הֵן טוֹבָה, אֲבָל מַה יֵּשׁ לְהִתְאוֹנֵן אָדָם חַי? "גֶּבֶר עַל חֲטָאָיו". כָּל אִישׁ וְאִישׁ יִתְאוֹנֵן עַל חֲטָאָיו, כִּי הֵם הַמְּבִיאִים עָלָיו הָרָעָה. ("מִפִּי עֶלְיוֹן לֹא תֵצֵא". אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִיּוֹם שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא "רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְגוֹ'", לֹא יָצָא רָעָה וְטוֹבָה מִפִּיו, אֶלָּא הָרָעָה בָּאָה מֵאֵלֶיהָ לְעוֹשֶׂיהָ רַע וְהַטּוֹב לְעוֹשֶׂיהָ טוֹב.) לְפִיכָךְ, "מַה יִּתְאוֹנֵן"? לָמָּה יִתְרַעֵם הָאָדָם אִם לֹא עַל חֲטָאָיו:

פסוק מא

נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל כַּפָּיִם. כְּשֶׁאָנוּ נוֹשְׂאִים אֶת כַּפֵּינוּ אֶל הַשָּׁמַיִם, נִשָּׂא אַף לְבָבֵנוּ עִמָּהֶם לָשׁוּב, לְהָשִׁיב לְבָבֵנוּ לְפָנֵי הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא. דָּבָר אַחֵר: "אֶל כַּפָּיִם" אֶל הָעֲנָנִים, אֶל שָׁמַיִם, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר "וְהִנֵּה עֶב קְטַנָּה כְּכַף אִישׁ עֹלָה", וְכֵן "עַל כַּפַּיִם כִּסָּה אוֹר". וּמִדְרַשׁ רַבּוֹתֵינוּ: נִשָּׂא לְבָבֵנוּ בֶּאֱמֶת לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּאָדָם הָרוֹצֵץ בְּנִקָּיוֹן כַּפָּיו, שֶׁמַּשְׁלִיךְ מִיָּדָיו כָּל טִנּוּף, כִּי מוֹדֶה וְעוֹזֵב יְרֻחָם, וְהַמּוֹדֶה וְאֵינוֹ עוֹזֵב, כְּטוֹבֵל וְשֶׁרֶץ בְּיָדוֹ:

פסוק מב

נַחְנוּ פָשַׁעְנוּ וּמָרִינוּ. זֶה דַּרְכֵּנוּ עַל יְדֵי יֵצֶר הָרָע:
אַתָּה לֹא סָלָחְתָּ. וּלְךָ הָיָה נָאֶה הַסְּלִיחָה, כִּי כֵן דַּרְכֶּךָ:

פסוק מג

סַכּוֹתָה בָאַף. חָצַצְתָּ אֶת הָאַף לִהְיוֹת מְחִיצָה בֵּינְךָ וּבֵינֵינוּ, וַתִּתְרַדְּפֵנוּ בוֹ:

פסוק מה

סְחִי וּמָאוֹס. הוּא נִיעַ בְּלְשׁוֹן מִשְׁנָה: "כִּיחוּ וְנִיעוּ", שֶׁנִּסָּח מִתּוֹךְ הֲרֵיאָה וְיוֹצֵא דֶּרֶךְ הַגָּרוֹן:

תְּשִׁימֵנוּ. לְשׁוֹן הֹוֶה הוּא:

פסוק מז

פַּחַד וָפַחַת. כְּשֶׁנִּסְּנוּ מִפְּנֵי הַפַּחַד, נָפַלְנוּ אֶל הַפַּחַת, שׁוּחָה:

הַשֵּׁאת. לְשׁוֹן שְׁאִיָּה, כְּמוֹ הַשֵּׁאת:

פסוק מט

מֵאֵין הֲפֻגוֹת. מֵאֵין חֲלִיפִין וְהַעֲבָרָה:

פסוק נא

עֵינִי עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי. יִרְמְיָה מִמִּשְׁפַּחַת כֹּהֲנִים הָיָה, וְאָמַר: "עֵינִי" בְּדִמְעָה "עוֹלְלָה" וְנִוְּלָה פָּנַי עֲלֵי נַפְשִׁי "מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי".

עוֹלְלָה. לְשׁוֹן נִוּוּל, כְּמוֹ "וְעוֹלַלְתִּי בָּעָפָר קַרְנִי":

מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי. מִשְׁפַּחְתִּי יֵשׁ לָהּ לִבְכּוֹת מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָעִיר, שֶׁהָיְתָה נִבְחֶרֶת לִקְדֻשָּׁה וְלַעֲבוֹדַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִכָּל יִשְׂרָאֵל:

פסוק נג

צָמְתוּ בַבּוֹר חַיָּי. בְּבֵית הַכֶּלֶא.

צָמְתוּ. אָסְרוּ, כְּמוֹ: "צוֹמֶת הַגִּידִין" "מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ" אירייסו"ר:

וַיִּדּוּ אֶבֶן בִּי. עַל פִּי הַבְּאֵר. כַּךְ עָשׂוּ לְדָנִיֵּאל, וְיִרְמְיָה רָאָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ:

צָמְתוּ בַבּוֹר חַיָּי. וְאַף עַל פִּי שֶׁצָּמְתוּ בַּבּוֹר חַיָּי, שֶׁאֵינִי יָכוֹל לַעֲלוֹת מִתּוֹכוֹ, לֹא שָׁתוּ לִבָּם גַּם לְזֹאת עַד שֶׁיִּדּוּ אֶבֶן בִּי:

פסוק נד

צָפוּ מַיִם וְגוֹ'. שֶׁבִּזְמַן שֶׁבָּא אָדָם בְּמַיִם עַד מָתְנָיו, עֲדַיִן יֵשׁ תִּקְוָה, אֲבָל אִם צָפוּ הַמַּיִם עַל רֹאשׁוֹ, אָז אוֹמֵר "אָבְדָה תִקְוָתִי". אֲבָל אֲנִי אֵינִי עוֹשֶׂה כֵּן, אֶלָּא "קָרָאתִי וְגוֹ'":

צָפוּ מַיִם. עַכּוּ"ם:

פסוק נז

קָרַבְתָּ בְּיוֹם אֶקְרָאֶךָּ. כַּךְ הָיִיתָ רָגִיל בַּיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים, לְקָרֵב אֵלַי בְּיוֹם קָרְאִי:

פסוק נח

רַבְתָּ ה' רִיבֵי נַפְשִׁי. בַּיָּמִים שֶׁעָבְרוּ:

פסוק נט

רָאִיתָה ה' עַוָּתָתִי. בַּצָּרָה הַזֹּאת שֶׁעִוְּתוּ בִי אוֹיְבַי:

שָׂפְטָה מִשְׁפָּטִי. כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ כְּבָר:

פסוק סה

מְגִנַּת לֵב. שֶׁבֶר לֵב, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר "אֲמַגֶּנְךָ יִשְׂרָאֵל", אֲשֶׁר מִגֵּן צָרֵיךְ בְּיָדֶךָ. דָּבָר אַחֵר: "מְגִנַּת לֵב". אוֹטֶם הַלֵּב, צָרָה וַאֲנָחָה, אֲשֶׁר הִיא כְּמָגֵן כְּנֶגֶד לִבָּם. וְהַמְפָרְשׁוֹ בִּלְשׁוֹן תּוּגָה וְיָגוֹן טוֹעֶה, שֶׁאֵין נו"ן נוֹפֶלֶת בּוֹ, שֶׁהַנּוּ"ן בְּיָגוֹן אֵינָהּ שֹׁרֶשׁ אֶלָּא כְּגוֹן נו"ן שֶׁל "הָמוֹן" מִגְּזֵרַת "הָמוּ גוֹיִם" וּכְגוֹן נו"ן שֶׁל "קָלוֹן" מִגְּזֵרַת "נִקְלֶה", וּכְנוּ"ן שֶׁל "צִיּוֹן" מִגְּזֵרַת "צִיָּה", וְכֵן נו"ן שֶׁל "שִׁבְרוֹן" מִגְּזֵרַת "שֶׁבֶר", (וּכְגוֹן נו"ן שֶׁל "שַׁמָּמוֹן", "שִׁגָּעוֹן" נִרְאֶה לִי שֶׁכֵּן צָרִיךְ לִקְרוֹא וְקַל לְהָבִין):

תַּאֲלָתֵךְ. לְשׁוֹן "נוֹאֲלוּ שָׂרֵי צֹעַן":

פרק ד

פסוק א

אֵיכָה יוּעַם זָהָב. קִינָה זוּ נֶאֱמְרָה עַל יֹאשִׁיָּהוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּדִבְרֵי הַיָּמִים "וְהִנָּם כְּתוּבִים עַל הַקִּינוֹת". וְעִמָּהּ חִבֵּר בְּתוֹךְ הַקִּינָה אֶת שְׁאָר בְּנֵי צִיּוֹן:

יוּעַם. יִכָּהֶה, כְּמוֹ דְאַתְּ מְתַרְגֵּם "כֵּהָה" עַמְיָא.

זָהָב. מַרְאִית פָּנִים הַמַּצְהִיב כְּזָהָב:

יִשְׁנָא. יִשְׁתַּנֶּה מִמַּרְאִיתוֹ:

הַכָּתֶם. קְבוּצַת כְּלֵי נוֹי הַזָּהָב שֶׁהֵם לַעֲדִי, קְרוּי כֶּתֶם:

אַבְנֵי קֹדֶשׁ. בָּנִים הַמְאִירִים כַּאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמְדֻרָּשׁ אַגָּדָה: כָּל רְבִיעִית דָּם שֶׁיָּצָא מִיֹּאשִׁיָּהוּ בְּכָל חֵץ וְחֵץ שֶׁנִּעֲצוּ בּוֹ הָיָה יִרְמְיָה קוֹבְרָהּ בִּמְקוֹמָהּ, וְעָלֶיהָ הוּא קוֹרֵא: "תִּשְׁתַּפַּכְנָה אַבְנֵי קֹדֶשׁ":

פסוק ב

הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז. הַמְהֻלָּלִים וְהַנֶּעֱרָכִים כְּפָז. הָרוֹאֶה אוֹתָם אוֹמֵר: "רְאוּ תַּאֲרָם שֶׁל אֵלּוּ כְּמַרְאִית פָּז". וְכֵן "לֹא תְסֻלֶּה בְּכֶתֶם אוֹפִיר", "בְּכֶתֶם טָהוֹר לֹא תְסֻלֶּה" "סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת", לְשׁוֹן הִלּוּל וְעֶרֶךְ הֵן:

לְנִבְלֵי חֶרֶשׂ. כַּדֵּי חֶרֶשׂ שֶׁנּוֹתְנִים בָּהֶם יַיִן, כְּגוֹן נִבְלֵי יַיִן "וְנִבְלֵיהֶם יְנַפֵּצוּ":

פסוק ג

גַּם תַּנִּין. אַף עַל פִּי שֶׁאַכְזָרִי הוּא, **חָלְצוּ שַׁד**. כְּשֶׁרוֹאֶה אֶת בְּנוֹ בָּא מֵרָחוֹק רָעֵב, חוֹלֵץ שָׁדָיו מִתּוֹךְ נַרְתִּיקוֹ, שֶׁיֵּשׁ לוֹ כְּסוּי עַל דַּדָּיו וּמוֹצִיאוֹ מִתּוֹכוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאֵהוּ בְּנוֹ מְכֻסֶּה וַיַּחֲזוֹר לְאָחוֹרָיו, וְהֵינִיקוּ גּוּרֵיהֶן:

בַּת עַמִּי לְאַכְזָר. רוֹאִים אֶת בְּנֵיהֶם צוֹעֲקִים לְלֶחֶם, וְאֵין פּוֹרֵשׂ לָהֶם, שֶׁחַיֵּיהֶם קוֹדְמִים לָהֶם לְחַיֵּי בְּנֵיהֶם מֵחֲמַת הָרָעָב:

פסוק ה

הָאֲמֻנִים עָלַי תּוֹלָע. עַל בִּגְדֵי צִבְעוֹנִין:

הָאֲמֻנִים. לְשׁוֹן "וַיְהִי אֹמֵן אֶת הֲדַסָּה":

אַשְׁפַּתּוֹת. אַשְׁפּוֹת שֶׁל זֶבֶל. שׁוֹכְבִים עַל הָאַשְׁפּוֹת בַּחוּץ:

פסוק ו

וַיִּגְדַּל עֲוֹן וְגוֹ'. פֵּרֻעֲנוּתָם מוֹכִיחַ עֲלֵיהֶם שֶׁגָּדוֹל עֲוֹנָם מִשֶּׁל סְדוֹם:

הַהֲפוּכָה כְּמוֹ רָגַע. שֶׁהֲרֵי סְדוֹם לֹא נִמְשְׁכָה צָרָתָם. כְּרֶגַע אֶחָד נֶהֱפְכָה:

וְלֹא חָלוּ בָהּ יָדַיִם. יְדֵי הָאוֹיֵב, כִּי עַל יְדֵי הַמַּלְאָכִים נֶהֱפְכָה. וְיֵשׁ מִדְרְשֵׁי אַגָּדָה, וְאֵינוֹ מְיֻשָּׁב עַל סֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת:

פסוק ז

זַכּוּ נְזִירֶיהָ. שָׂרֶיהָ, כְּמוֹ נֵזֶר וְכֶתֶר. וַאֲנִי אוֹמֵר, נְזִירֶיהָ מַמָּשׁ, שֶׁהָיוּ מְגַדְּלֵי שֵׂעָר וְנָאִים בְּיוֹתֵר, וּמוּסָב עַל "בַּת עַמִּי":

אָדְמוּ עֶצֶם מִפְּנִינִים. אוֹתָם שֶׁהָיוּ מַרְאֵיהֶם אָדוֹם מִפְּנִינִים וְגִזְרָתָם כְּמוֹ סַפִּיר, חֻשַּׁךְ תָּאֳרָם מִפֶּחָמִים:

פסוק ח

מִשְׁחַר. הוּא פֶּחָם:

עֶצֶם. לְשׁוֹן מַרְאֶה, כְּמוֹ "וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר", קוֹל"ר בְּלַע"ז:

צָפַד. נִקְמַט וְנִתְחַבֵּר, וְאֵין לוֹ דְּמְיוֹן:

פסוק ט

שֶׁהֵם יָזֻבוּ מְדֻקָּרִים וְגוֹ'. חַלְלֵי הָרָעָב הָיוּ נְפוּחִים מֵרֵיחַ תְּנוּבוֹת הַשָּׂדֶה, שֶׁהָיוּ הָאוֹיְבִים צוֹלִים בָּשָׂר עַל הָעֲשָׂבִים חוּץ לַחוֹמָה, וְהֵרִיחַ נִכְנָס בְּתוֹךְ נְפוּחֵי הָרָעָב וּכְרֵסָן נִבְקַעַת, וּפִרְשָׁם זָב, וַהֲרֵי זֶה מִיתַת נְוּוּל יוֹתֵר מֵהֲרוּגֵי חָרֶב:

מְדֻקָּרִים. מְבֻקָּעִים. בֵּין נְפִיחַת רָעָב בֵּין בְּקוּעַ חֶרֶב קְרוּי דְּקִירָה:

מִתְּנוּבֹת שָׂדָי. מִשָּׂרָשִׁים וַעֲשָׂבִים שֶׁמְּלַקְּטִים וְאוֹכְלִים, רַב פִּרְשָׁם וּמְאוּסָם:

פסוק י

לְבָרוֹת. לְמַאֲכָל, כְּמוֹ "וְלֹא בָרָה אִתָּם לָחֶם", "לְהַבְרוֹת אֶת דָּוִד":

פסוק יא

כִּלָּה ה' אֶת חֲמָתוֹ. אֲשֶׁר בָּעֲרָה בּוֹ כַּמָּה שָׁנִים, עַתָּה כִּלָּה אוֹתָהּ בְּהִנָּקְמוֹ מֵהֶם:

פסוק יג
מֵחַטֹּאת נְבִיאֶיהָ. שֶׁל שֶׁקֶר, הָיְתָה לָהּ הָרָעָה הַזֹּאת:

פסוק יד
נָעוּ עִוְרִים בַּחוּצוֹת. כְּשֶׁהָיוּ הָעִוְרִים הוֹלְכִים בַּשּׁוּק, הָיוּ נָעִים, וְרַגְלֵיהֶם נִשְׁמָטִים בְּדַם הַהֲרוּגִים שֶׁהָיוּ הָרְשָׁעִים הוֹרְגִים בְּתוֹכָהּ:
נְגֹאֲלוּ בַּדָּם. נִתְלַכְלְכוּ בַּדָּם, עַד אֲשֶׁר לֹא יָכְלוּ הַקְּרוֹבִים אֲלֵיהֶם לְגַעַ בִּלְבוּשֵׁיהֶם, וְהָיוּ קוֹרְאִים אֲלֵיהֶם:

פסוק טו
סוּרוּ. מֵעָלֵינוּ, אַתֶּם הַטְּמֵאִים הַמִּתְלַכְלְכִים בַּדָּם:
כִּי נָצוּ. לְשׁוֹן סְרִיחוּת וְלִכְלוּךְ, כְּמוֹ "מֻרְאָתוֹ בְּנֹצָתָהּ", דִּמְתַרְגְּמִינַן "בְּאוּכְלֵיהּ". כַּךְ חִבְּרוּ מְנַחֵם:
גַּם נָעוּ. נִשְׁמְטוּ בַּדָּם:

פסוק טז
פְּנֵי ה' חִלְּקָם. פָּנִים שֶׁל זַעַם מֵאֵת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִלְּקָם וְהִפְרִידָם בָּעַכּוּ"ם לְמַעַן אֲשֶׁר פְּנֵי הַכֹּהֲנִים לֹא נָשְׂאוּ, בִּהְיוֹתָם בְּשַׁלְוָתָם:

פסוק יז
עוֹדֵינוּ תִּכְלֶינָה עֵינֵינוּ אֶל עֶזְרָתֵנוּ הָבֶל. כְּשֶׁבָּאָה עָלֵינוּ הָרָעָה, עֲדַיִן הָיוּ עֵינֵינוּ צוֹפוֹת אֶל חֵיל פַּרְעֹה, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם "וּמִצְרַיִם הֶבֶל וְרִיק יַעְזֹרוּ", שֶׁהָיוּ מַבְטִיחִים אוֹתָנוּ לְעָזְרָה וְלֹא בָאוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם "הִנֵּה חֵיל פַּרְעֹה הַיֹּצֵא לָכֶם לְעֶזְרָה שָׁב לְאַרְצוֹ מִצְרָיִם". מָצִינוּ בְּמִדְרַשׁ קִינוֹת שֶׁהָיוּ בָאִים בִּסְפִינוֹת. רָמַז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַיָּם וְהֵצִיף לִפְנֵיהֶם נוֹדוֹת נְפוּחִים כְּמִין מֵעֵי אָדָם נִקְעָרִים בַּמַּיִם. אָמְרוּ זֶה לָזֶה, "הַנּוֹדוֹת הַלָּלוּ הֵם אֲבוֹתֵינוּ אַנְשֵׁי מִצְרַיִם שֶׁטָּבְעוּ בַּיָּם מֵחֲמַת הַיְּהוּדִים הַלָּלוּ, וַאֲנַחְנוּ יוֹצְאִים לְעֶזְרָתָם?" עָמְדוּ וְחָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם:
צִפִּינוּ. חִכִּינוּ:

פסוק יח
צָדוּ צְעָדֵינוּ. אוֹיְבֵינוּ אָרְבוּ אֶת צְעָדֵינוּ מִלֶּכֶת בִּרְחוֹבוֹתֵינוּ, כְּמוֹ "וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה", "וְאַתָּה צָדִֹיתָ אֶת נַפְשִׁי":

פסוק כ
מְשִׁיחַ ה'. הוּא יֹאשִׁיָּהוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּדִבְרֵי הַיָּמִים "וַיְקוֹנְנוּ יִרְמְיָהוּ עַל יֹאשִׁיָּהוּ":
בְּשִׁחִיתוֹתָם. בַּגּוּמוֹת שֶׁחָפְרוּ:

פסוק כא

שִׂישִׂי וְשִׂמְחִי בַּת אֱדוֹם. נִתְנַבֵּא יִרְמְיָהוּ עַל חֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי, שֶׁיַּחֲרִיבוּהוּ רוֹמִיִּים:

שִׂישִׂי וְשִׂמְחִי. לְפִי שָׁעָה, אֲבָל סוֹפֵךְ שֶׁגַּם עָלַיִךְ תַּעֲבָר כּוֹס הַפָּרָעָנוּת וְתִשְׁכְּרִי מִמֶּנּוּ:

וְתִתְעָרִי. וְתָקִיאִי, כְּמוֹ "וַתִּתְעַר כַּדָּהּ":

פסוק כב

תַּם עֲוֹנֵךְ בַּת צִיּוֹן. לְקִית עַל כָּל חַטֹּאתַיִךְ:

לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתֵךְ. מִגָּלוּת אֱדוֹם וּלְהַלָּן עוֹד:

פרק ה

פסוק ד

מֵימֵינוּ בְּכֶסֶף שָׁתִינוּ. שֶׁהָיִינוּ יְרֵאִים לִשְׁאוֹב מַיִם מִן הַנָּהָר מִפְּנֵי הָאוֹיְבִים, וְהָיִינוּ קוֹנִים מֵהֶם בְּכֶסֶף:

פסוק ה

עַל צַוָּארֵנוּ נִרְדָּפְנוּ. מֵעוֹל עֲבוֹדָה קָשָׁה:

יָגַעְנוּ. לְאֶסוֹף מָמוֹן וּנְכָסִים:

וְלֹא הוּנַח לָנוּ. יְגִיעֵנוּ בְּיָדֵינוּ, כִּי הָאוֹיְבִים הָיוּ גּוֹבִים וְחוֹטְפִים הַכֹּל בְּמִסִּים וְגֻלְגֻּלִיּוֹת וְאַרְנוֹנִיּוֹת:

פסוק ו

מִצְרַיִם נָתַנּוּ יָד. דֶּרֶךְ אָדָם הַנּוֹפֵל וְרוֹצֶה לַעֲמוֹד, מוֹשִׁיט יָד לְמִי שֶׁאֶצְלוֹ לַעֲזוֹר לוֹ, וְאַף כַּאן, לְמִצְרַיִם הוֹשַׁטְנוּ יָד שֶׁיַּעְזְרוּנוּ:

אַשּׁוּר. שֶׁיַּשְׂבְּעוּנוּ בְּלַחְמָם:

נָתַנּוּ. כְּמוֹ "נָתַנוּ". דַּגְשׁוּת הַנּוּ"ן מְשַׁמֶּשֶׁת בְּמָקוֹם נוּ"ן שְׁנִיָּה, וְכֵן, "כִּי מִמְּךָ הַכֹּל וּמִיָּדְךָ נָתַנּוּ לְךָ". וְכֵן, "וְנָתַנּוּ אֶת בְּנֹתֵינוּ לָכֶם":

פסוק ט

בְּנַפְשֵׁנוּ נָבִיא לַחְמֵנוּ. בְּסַכָּנַת נַפְשֵׁנוּ. הָיִינוּ מְסַכָּנִים, כְּשֶׁהָיִינוּ מְבִיאִים מְזוֹנוֹתֵינוּ מִן הַשָּׂדֶה, מִפְּנֵי חֶרֶב הַמִּדְבָּר:

פסוק י

נִכְמָרוּ. נִתְחַמְּמוּ, וְכֵן, "כִּי נִכְמְרוּ רַחֲמָיו". וּבִלְשׁוֹן גְּמָרָא יֵשׁ הַרְבֵּה: "עַל הַכּוֹמֶר שֶׁל עֲנָבִים". "מִכְמָר בְּיִשְׂרָאֵל":

זַלְעָפוֹת רָעָב. כְּמוֹ "וְרוּחַ זַלְעָפוֹת", לְשׁוֹן שְׂרֵפָה:

פסוק יג

טָחוֹן נָשָׂאוּ. כְּשֶׁהָיוּ הָאוֹיְבִים מוֹלִיכִין אוֹתָם בְּקוֹלָרִין, הָיוּ נוֹתְנִים עַל כְּתֵפֵיהֶם רֵחַיִם וּמַשָּׂאוֹת כְּדֵי לְיַגְּעָם. וְכֵן, "בָּעֵץ כָּשָׁלוּ", כָּשַׁל כֹּחָם. וּלְשׁוֹן כִּשָּׁלוֹן נוֹפֵל בְּתַשּׁוּת כֹּחַ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּעֻזְּרָא "וַיֹּאמֶר יְהוּדָה כָּשַׁל כֹּחַ הַסַּבָּל". וְכֵן "הִכְשִׁיל כֹּחִי":

פסוק יז

עַל זֶה הָיָה דָוֶה לִבֵּנוּ וְגוֹ'. עַל הַמִּפְרָשׁ בַּמִּקְרָא שֶׁל אַחֲרָיו: "עַל הַר צִיּוֹן שֶׁשָּׁמֵם". וְ"שׁוּעָלִים הִלְכוּ בוֹ":

פסוק יט

אַתָּה ה'. יְדַעְנוּ כִּי לְעוֹלָם תֵּשֵׁב וְהוֹאִיל וְכֵן הוּא:

פסוק כ

לָמָּה לָנֶצַח תִּשְׁכָּחֵנוּ. הֲלֹא נִשְׁבַּעְתָּ לָנוּ בְּךָ כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה קַיָּם כַּךְ שִׁבּוּעָתְךָ קַיֶּמֶת:

פסוק כב

כִּי אִם מָאֹס מְאַסְתָּנוּ. בִּשְׁבִיל שֶׁחָטָאנוּ לֹא הָיָה לְךָ לְהַרְבּוֹת קֶצֶף עַד מְאֹד כַּאֲשֶׁר קָצַפְתָּ: **הֲשִׁיבֵנוּ ה'**. מִפְּנֵי שֶׁמְּסַיֵּם בְּדִבְרֵי תוֹכֵחָה הֶצְרֵךְ לִכְפֹּל מִקְרָא שֶׁלְּפָנָיו פַּעַם אַחֶרֶת, וְכֵן יְשַׁעְיָה וּתְרֵי עָשָׂר וְקֹהֶלֶת: